

מתקפה ומגנה במערכות ישראל אלוף ישראל טל

ישראל טל חולק על הגורסים כי נוכח נחיתותנו הכמותית ראוי לצה"ל למצות את המגנה ורק לאחר מכן לעבור למתקפה

הרשמי

311

שבט התשמ"ח,

פברואר-מארס 1988

בדרך כלל לקבוע מראש את מקום מאמץ ההכרעה העיקרי).

ב. במקום לרכז את הכוח ולנהל מלחמת הכרעה, המגן נאלץ לפזר את הכוח כדי לעמוד מול לחץ המתקפה הרצופה ולנהל מלחמת שחיקה, כאשר הכוחות מפורזים ומרותקים לגזרותיהם.

ברור איפוא שבראיית יחסי הכוחות והזמן והמרחב הכלליים דרושים ברמה האסטרטגית יותר כוחות לניהול המגנה מאשר לניהול המתקפה.

ניתן איפוא לקבוע תיאורטית, כי ברמה הטקטית - בקרב, ההגנה חזקה מן ההתקפה, ואילו ברמה האסטרטגית - במלחמה, המתקפה חזקה מן המגנה.

המושגים "מתקפה" (אופנסיבה) ו"מגנה" (דפנסיבה) מתייחסים לצורת המלחמה ברמה המערכתית-אסטרטגית, ואילו המושגים "התקפה" ו"הגנה" מתייחסים לצורת הקרב ברמה הטקטית. במסגרת המתקפה, כמו גם במסגרת המגנה, משמשים בערבוביה, אלה לצד אלה, קרבות התקפה וקרבות הגנה. כאשר מתרחשת מתקפה, לא כל הקרבות שמנהל הצד התוקף הם קרבות התקפה; שהרי הצד המנהל מגנה אינו מסתפק בניהול קרבות הגנה שמגמתם לקדם את פני ההתקפות, אלא גם מנחית התקפות נגד כדי לשבש את המתקפה נגדו. הצד התוקף נאלץ איפוא לנהל לצד המבצעים ההתקפיים שלו גם קרבות הגנה, וזאת כדי לעמוד בפני התקפות הנגד המונחנות עליו.

כאשר צד אחד נמצא במתקפה, אזי הצד השני נמצא במגנה. אין בדרך כלל מתקפה ישירה מול מתקפת האויב

העיסוק בשאלה איזו צורת קרב חזקה יותר - ההגנה או ההתקפה - ימיו כימי התיאוריה הצבאית. האקסיומה המקובלת גורסת, שהיחס הכמותי בין התוקף למגן צריך להיות 1:3 לטובת התוקף, כלומר, היקף כוחו של התוקף צריך להיות פי שלושה מזה של המגן (זאת, כמובן, בהתבסס על מכנה משותף - גדוד ישראלי מול גדוד ישראלי, לדוגמה). ניסיונה של ישראל במלחמות עם הערבים, בייחוד במלחמת העצמאות, מוכיח שעמדנו בקרבות הגנה טקטיים גם ביחסי כוחות גרועים יותר. אולם דברים אלה נכונים רק ברמה הטקטית.

ברמה האסטרטגית היחס בין ההתקפה וההגנה הוא הפוך. על פי רוב המגן הוא זה שזקוק לעליונות כמותית; כיוון שאם התוקף נהנה מיתרון כמותי, או, במילים אחרות, אם המתגונן הוא בבחינת "מעטים" והתוקף הוא בחזקת ה"רבים", אזי יכול התוקף לערוך מתקפות עם כוחות עדיפים בכל הגזרות, ולתקוף בכל מקום, ובעת ובעונה אחת, יעדים מערכתיים וטקטיים רבים בקווי המגע ובעומק. בתנאים כאלה אין המגן יכול לרכז את כוחותיו כדי לקדם פני איום מסוים ומסוכן, וזאת משתי הסיבות הבאות:

א. הואיל ואין מאמץ עיקרי ברור, וממילא אין איום מסוים ומסוכן ברור ומובחן של האויב, קיימים איומים רבים, שכל אחד מהם עלול להפוך במהלך המלחמה, על פי התפתחות המבצעים, למאמץ הכרעה מסוכן - "מרכז כובד". (ה"מעטים" אינם יכולים לפעול על פי עקרון הגמישות של מרכז הכובד, דוגמת ה"רבים". הם נאלצים

עוזר מיוחד לשר הביטחון
ראש אג"ם וסגן הרמטכ"ל
מפקד גיסות השריון
אבי טנקה המרכבה

באותה הזירה - המעבר למתקפה בעיצומה של מתקפת האויב מתרחש בזירה אחרת, או, במילים אחרות, מתקפת נגד היא על פי רוב עקיפה.

הלכה ומעשה בישראל

בישראל קדם המעשה להלכה. בשנות ה-30 הוציאו יצחק שדה, ואחריו אורד וינגייט, את המגינים אל מחוץ לגדר, אל מרחבי השטח, כדי להקדים את האויב ולהפתיעו. במלחמת העולם השנייה התכונן אומנם היישוב בארץ-ישראל למלחמה בגרמנים במקרה שייגיעו לארץ-ישראל, אך גם שלח עשרות אלפי לוחמים לחזיתות אפריקה ואירופה כדי לקדם את פניהם הרחק מגבולות הארץ. במלחמת העצמאות הכרענו את המלחמה רק כשעברנו ממגננה למתקפה. מורשת זו של נטילת יוזמה ושל רוח התקפית השפיעה על דפוס ההתנהגות ההתקפי שסיגלנו לעצמנו מאז, מכורח הנסיבות ההיסטוריות.

ההלכה - תורת הביטחון - נקבעה בתחילת שנות ה-50, בשחר ימיה של המדינה, וכמו המעשה גם היא נגזרה, כמובן, מן הניסיון וממורשת העבר. במסגרת תורת הביטחון אימצנו לעצמנו אסטרטגיה של מתקפה, שנבעה מהשיקולים הבאים:

מעטים מול רבים - מאורטסה-טונג, כאשר נמנה עדיין עם המעטים, אמר: "קחו אחד מול עשרה, זו האסטרטגיה שלנו. קחו עשרה מול אחד, זו הטקטיקה שלנו". זו הייתה גם הברירה שלנו. מושכל ראשון בתורת הלחימה שלנו היה איפוא החתירה הקבועה ליצור עליונות מקומית בנקודת ההכרעה על חשבון הגזרות האחרות. במצב של מעטים מול רבים הדבר ניתן להשגה רק במסגרת מתקפה כאסטרטגיית יסוד. ברמה הלאומית הדבר מתבטא בריכוז הכוח בכלל, והכוח היבשתי בפרט, למתקפה בזירה (חזית) אחת והיערכות למגננה בזירות אחרות.

העדר עומק אסטרטגי - מגבלה בסיסית זו הייבה את ישראל לאמץ את העיקרון של העברת המלחמה לשטח האויב, במגמה להרחיק את הסכנה של כיבוש יעדים ישראלים אסטרטגיים חיוניים מחד גיסא, וכדי להימנע מן ההרס והנזקים שנגרמים במקום שבו מתחוללים הקרבות מאידך גיסא.

יוזמה - מלחמה מקדימה - בנוסף לאימוץ עקרון המתקפה, גרסנו גם שיש להשתדל להנחית את המכה הראשונה כדי למנוע את הסכנות של התמודדות בשטחנו וכדי להקדים את האויב ולמנוע בעדו מלפתוח ראשון במתקפה, כך שאנחנו ניאלץ לנהל מגננה.

שאלת הצידוק של "מלחמה מקדימה" היא חשובה, שכן הקונסנזוס הלאומי תלוי בה, ויש לחנך ולהסביר

את צדקתה בכלל, ובמקרה של ה"מעטים", בפרט. "המלחמה המקדימה" אינה אלא מלחמה הכרחית, שנכפית עלינו, אלא שאנחנו מקדימים את האויב מבחינה טכנית בבחינת "הקם להורגך השכם להורגו". יוזמה כזו לא צריך שתהא שנויה במחלוקת. "המלחמה המונעת" היא ששנויה במחלוקת, שכן יש ברירה. מלחמה כזאת מכוונת למנוע היווצרות של איום פוטנציאלי בעתיד, אשר אולי לא יתממש לעולם.

יש הנוטים להשוות את מערכת סיני ב-1956 למלחמת "שלום הגליל" ב-1982. אין מקום להשוואה בין שתי המלחמות, שכן מערכת סיני, גם אם לא הייתה בבחינת "מלחמה מקדימה" בעליל, הרי שאין כל ספק בכך, שהייתה זו לפחות מלחמה מונעת. הדעות, כאמור, חלוקות לגבי צדקתה של מלחמה מסוג זה, ויש כאלה המחייבים אותה. אולם מלחמת "שלום הגליל" לא הייתה אפילו בבחינת מלחמה מונעת נגד איומים קיומיים-לאומיים מידיים או פוטנציאליים.

איכות מול כמות - תשובתנו לנחיתות ביחסי הכוחות הכלליים (גיאוגרפיה, דמוגרפיה, כלכלה,

בעלי-ברית), היא הצבת איכות מול כמות. הגשמת עקרון האיכות באה לידי ביטוי בתחומים רבים, ובתחום הצבאי היא מתבטאת בראש ובראשונה בטיפוח המודעות ההתקפית, שכן בצורת קרב זו יכול היתרון הישראלי לבוא לידי ביטוי מרבי. ההתקפה מחייבת יתר אומץ ומוטיבציה, יוזמה, גמישות וכושר אלתור, וכל אלה אינם אלא ביטויי איכות. העליונות הכמותית הערבית היא זו שקבעה גם את התפיסה שלנו בדבר אופן ההכרעה במלחמה. בחרנו להתבסס על "מלחמות הכרעה" באמצעות המתקפה ו"כוח המחץ" - הדרגים המסתערים - ולא על "מלחמות שחיקה" באמצעות המגננה ו"כוח העמידה" - המשאבים.

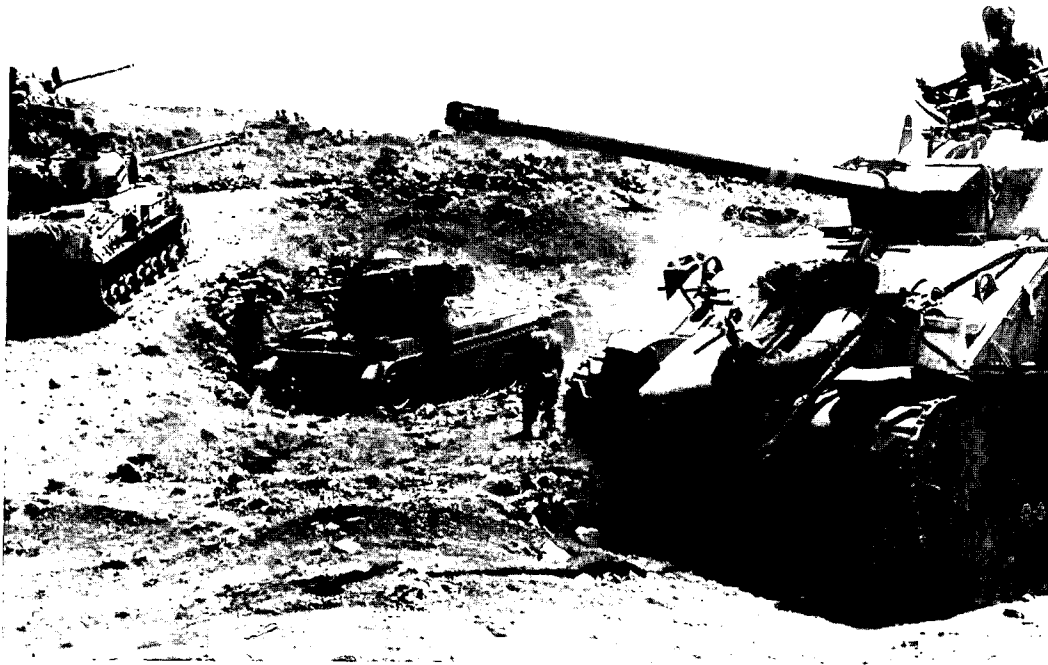
מלחמה קצרה - הסכנה שהמעצמות תמנענה מאיתנו את פרי הניצחון כל אימת שידנו תהיה על העליונה ותגוננה על הערבים בגלל משקלם וחשיבותם במערכת הבינלאומית חייבה לנהל מלחמה קצרה ולהשיג הכרעה לפני שהיא סיפק בידי המעצמות לעצור בעדנו. שיקול זה, אף הוא מחייב שימוש במתקפה.

ארגון הכוח - האסטרטגיה של התבססות על "כוח המחץ" והמתקפה גם קבעה את אופי הכוח ואת העדיפות

יצחק שדה. מפקדו הראשון של הפלמ"ח ומפקד חטיבת השיריון הראשונה של צה"ל בדרגת אלוף. הוציא את המגינים אל מחוץ לגדר

טנקי "שרמן אם-50"
 ו"א"ם-אקס-13"
 במלחמת סיני.
 זו הייתה מלחמת מנע, שבה
 ננקטה יוזמה התקפית

התבלבלה, ובקיעים ניבעו בתורת הביטחון. בהקשר הקיומי לא ריחפה עוד הסכנה שהייתה טמונה במצב שקדם למלחמת ששת הימים, שבו האויב נמצא ממש בשער, בטווח תותחים מריכוזי האוכלוסייה ומהמתקנים החיוניים ובמרחק נסיעה של שעות או של דקות ספורות מן היעדים האסטרטגיים החיוניים של ישראל. התחושה הייתה, שאין עוד צורך בציווי המלחמה המקדימה והמתקפה, וכי התברכנו בכך שהגענו אל המנוחה ואל הנחלה ואנחנו יכולים להרשות לעצמנו להמתין במגננה ולהניח לערבים לתקוף ראשונים.

כשפרצה מלחמת יום הכיפורים התברר עד מהרה, שבגלל מצב הפתיחה, שבו הערבים תקפו, ואנו הופתענו ונערכנו למגננה, המלחמה הפכה למלחמת קיום חרף העומק האסטרטגי. אפילו כאשר האויב היה עדיין רחוק, והעומק האסטרטגי הפריד בינו ובין היעדים האסטרטגיים הקיומיים שלנו, הגענו למצבים קשים ביותר. אף כי המצרים היו בקרבת התעלה (אם כי בגדה המזרחית שלה), כל מדבר סיני חצץ בינינו ובינם, ושארם א-שייח' הייתה בידנו, ועל אף העובדה שהסורים נהדפו אל מעבר לקו הסגול (למעט החרמון) - הסכמנו ב-12 באוקטובר 1973, היום השביעי למלחמה, להפסיק אותה בלא הכרעה בגלל קצב שחיקת המשאבים שלנו. התברר שתורת הביטחון נכונה, שאכן כאשר כוח המחץ איננו עומד לנו, עלול עצם הקיום להיות 'בסכנה', אפילו כאשר יש עומק אסטרטגי. התברר שהמגננה היא אסון ושהיא

בבניין הסדי"כ כדלהלן: (א) מודיעין; (ב) הכוח האווירי; (ג) השריון; (ד) הצנחנים (חי"ר מעולה); (ה) כל האחרים.

המעשה

במצב סיני, שהיה בבחינת מלחמה מונעת, ננקטה, כמובן, יוזמה התקפית.

מלחמת ששת הימים היא התגלמות המודל הקלסי של תורת הביטחון שלנו. במלחמה זו בא לידי ביטוי מכלול המרכיבים והשיקולים המונחים ביסודה של תורת ביטחון זו: המלחמה המקדימה, המתקפה והעברת המלחמה לעומק שטחו של האויב, הכרעת סער (לא שחיקה) ומלחמה קצרה.

בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים נקלענו לשניות: מצד אחד זכינו בעומק אסטרטגי שכל-כך נכספנו לו, ושלעדינו היינו תלויים בהתרעה המודיעינית, בחיפוי האווירי, בהגנה המרחבית, במכונת הגיוס, במלחמה המקדימה, במתקפה ובמעבר מהיר לעומק שטחו של האויב. אבל מצד שני השטחים שנכבשו לא נועדו לשמש רק כעומק אסטרטגי וכקלפים לצורכי מיקוח מדיני. הם נתפסו בהדרגה כנכסים לאומיים המסמלים את הגשמת מאווייו של העם היהודי, וככאלה הם חייבו הגנה נוקשה. הציווי היה להגן על שפת התעלה, כאילו הייתה כרם-שלום לפני ששת הימים, ועל קוניטרה, כאילו הייתה דן או כפר-סאלד. המחשבה הצבאית

טנקי "אם-50" עולים לרמת הגולן.
מלחמת ששת הימים היא
התגלמות המודל הקנסי של תורת
הביטחון שלנו

ומתקפה), על פני האפשרות של מגננה קצרה ביותר
ומעבר מהיר למתקפת נגד.
* מלחמת שחיקה במגננה. מאפשרות זו יש להיזהר
כמו מאש.

המגננה והמתקפה הן שני צדדים של מטבע
המלחמה, שני היסודות הבסיסיים של ניהול המלחמה.
יחד הן מהוות את המכלול. הן אינן בבחינת שני ניגודים
קוטביים אלא ניגודים משלימים, שיוצרים את הסינתזה
של המלחמה. סינתזה כזאת בין מגננה ומתקפה אינה
הכרחית ואינה קיימת בדרך כלל ברמה הטקטית או ברמה
המערכתית.

השאלה הרלוונטית לגבינו אינה השאלה התיאורטית
בדבר צורת המלחמה החזקה יותר, אלא מה צורת
המלחמה העדיפה בתנאים של ישראל. התשובה לשאלה
זו היא חד־משמעית: המתקפה באוויר, ביבשה ובים.
אמנות המלחמה אינה אוהבת קוים סטטיים וניהול
מבצעים מתישים ולא מכריעים; ועלינו, המעטים וחסרי
העומק האסטרטגי, להיזהר בעניין הזה ככל כפליים.

המותרות, שיכולים להרשות לעצמם הרבים ולא המעטים.
במלחמת שלום הגליל הושגה ההכרעה הצבאית
באמצעות המתקפה.

סיכום

כל אחד מן התחומים באסטרטגיה ובתורת הביטחון נגזר
מן הערכאה הגבוהה יותר: מטרות המלחמה נגזרות מן
המטרות הלאומיות, האסטרטגיה - ממטרות המלחמה
והטקטיקה - מן האסטרטגיה. על תורת הלחימה ועל
הטכנולוגיה הצבאית לתת מענה לדרישות הטקטיות,
המערכתיות והאסטרטגיות ולהעמיד לרשותן את אמצעי
הלחימה הטובים ביותר, פרי הישגי המדע והטכנולוגיה
המתקדמים ביותר. אך אסור להגיע למצב שבו מטרות
המלחמה והאסטרטגיה יהיו כפופות לטכנוקרטים,
ולסלון־אסטרטגים, הרואים באמצעים הטכניים את חזות
הכול ואת תרופת הפלא לסוגיות הסבוכות והמורכבות
הנובעות מהאילוצים האנושיים והפיזיים,
האובייקטיביים והסובייקטיביים, הדטרמיניסטיים
והאינדטרמיניסטיים, שמציבות בפנינו אמנות המלחמה
והעוצמה הצבאית של האויב.

כאשר משעבדים את הטקטיקה לטכניקה, את
האסטרטגיה לטקטיקה, ואת המדיניות לאסטרטגיה -
מנצחים לעיתים בקרבות, אך מפסידים במלחמות. אין
אמות מידה אוניברסליות וקבועות המאפשרות להכריע
בשאלת החוזק היחסי של המגננה והמתקפה. כדאי שניתן
את הדעת לאמיתות שהוכחו.

כאשר אנחנו באים לחרוץ משפט על טיב המגננה
והמתקפה ועל העליונות של אחת מהן, צריך להתייחס
למתקפה ולמגננה על פי המציאות הקיומית של ישראל
ולהביא בחשבון את כלל גורמי היסוד האסטרטגיים
בזירה ואת ציווי תורת הביטחון. הניסיונות האסטרטגיות
של ישראל מחייבות מתן קדימה למתקפה.

ההבדל בין אלה המצדדים במגננה ובין אלה
המצדדים במתקפה הוא זה: מי שמצדד במתקפה בתנאים
של ישראל רואה במגננה רע (רע מאוד) הכרחי, לעומת
זאת, מי שמדבר בזכות המגננה, מאמין שגם כאשר יש
אפשרות לבחור צריך להעדיף את המגננה, משום שיש
בה יתרונות רבים, והיא עדיפה על המתקפה בכלל
ובמצבנו בפרט.

אני גורס, כמוכן, שאסור לבכר את המגננה, וצריך
להשתדל לכלכל את צעדינו בסדר הקדימות הזה:

- * הימנעות ממלחמה.
- * מלחמת הכרעה. בקטיגוריה זו עדיפה האפשרות של
מלחמה מקדימה ומתקפה (או, לפחות, מכה מקדימה

